

Besluitvorming m.b.t. de voorwaardelijke invrijheidstelling. Enkele bedenkingen bij recent empirisch onderzoek

J. Goethals*

Inleiding

1. Gedurende de laatste jaren werden meerdere alternatieven voor de werking van de wet op de voorwaardelijke invrijheidstelling (V.I.) geformuleerd. Op de eerste plaats kan het advies van een werkgroep "Hervorming van de V.I." worden gesignaleerd, een werkgroep die hoofdzakelijk was samengesteld uit leden van de penitentiaire administratie en die werd opgericht naar aanleiding van de onrust in diverse penitentiaire inrichtingen. Vervolgens kan verwezen worden naar een ontwerp van wet op de V.I., dat in de loop van december 1979 door de minister van justitie aan de regering werd voorgelegd. Ter gelegenheid van het XXVIIIe rechtscongres, georganiseerd door de Vlaamse juristenvereniging te Antwerpen op 27 mei 1978, werd in de sectie strafrecht een preadvies voorgedragen over het toezicht op de uitvoering van de straf. Dit werkstuk omvatte ondermeer een voorstel tot hervorming van het stelsel van V.I. Door de Commissie Gevangeniswezen van de Belgische Liga voor de Verdediging van de Rechten van de mens werd in oktober 1979 een memorandum met betrekking tot de vervanging van het huidige stelsel van V.I. gepubliceerd. Tenslotte werd ook door de Hoge Raad voor Penitentiair Beleid in juni 1980 een advies opgesteld.

Hoewel al deze voorstellen belangrijke verbeteringen aan het bestaande stelsel van V.I. aanbrenge(n) bieden ze nog te weinig garanties dat de V.I.-besluitvorming (zoals trouwens elk menselijk oordeelsproces) in de toekomst op een meer objectieve en een meer geldige wijze zal kunnen verlopen. Sentencingonderzoek op het niveau van de straftoemeting heeft duidelijk gemaakt dat beslissingen van rechters en magistraten door heel wat juridisch niet-relevante factoren worden beïnvloed.¹ Dergelijke invloeden spelen ongetwijfeld ook bij de totstandkoming van adviezen en beslissingen met betrekking tot de voorwaardelijke invrijheidstelling.

Dit artikel wil een poging zijn om het (soms schaarse) empirische onderzoek dat illustreert hoe weinig rationeel de V.I.-besluitvorming verloopt, voor te

* Wetenschappelijk hoofdmedewerker aan de Afdeling Strafrecht, Strafvordering en Criminologie, Faculteit der Rechtsgeleerdheid K.U. Leuven.

1. Zie wat België betreft vooral de publikaties van J. Van Kerckvoorde over het Openbaar Ministerie (o.m. Afhandeling van strafzaken door het Openbaar Ministerie, 1978, doctoraatsproefschrift criminologie K.U. Leuven, alsook een reeks artikelen in diverse tijdschriften), en het recente F.K.F.O.-interimrapport van De Mesmaeker M. en Peeters E., Beslissing over en vormgeving aan de korte vrijheidsberovende en vrijheidsbeperkende straffen, Leuven 1981, over de rechter.

stellen. In eerste orde willen we aantonen dat waar over mensen moet geoordeeld worden de beoordelaars zelden op een homogene wijze tot beslissingen komen. In tweede orde dat zelfs indien deze subjectieve kleuring zou kunnen tegengegaan worden, de besluitvorming weinig geldig is, d.w.z. onvoldoende aan de eisen van een degelijke voorspelling beantwoordt.

Besluitvorming over de voorwaardelijke invrijheidstelling als een subjectief oordeelsproces

2. Dat de besluitvorming over het al dan niet toekennen van V.I. aan gedetineerden niet op een klaar uitgetekende en gemeenschappelijke code teruggaat maar mede product is van heel wat onbewuste en onbekende factoren kunnen we het best aantonen door een aantal empirische onderzoeken de revue te laten passeren. Meer bepaald zullen we verwijzen naar (a) objectieve kwantificeringen van verschillen in toekenningsratio's, (b) onderzoeken over V.I.-bepalende factoren en (c) sociaal-psychologische experimenten over oordeelsprocessen.

3. *De subjectiviteit bij personen en groepen die moeten oordelen over afwijzing en toekenning van V.I. kan in eerste instantie worden afgelezen uit de feitelijke praktijk van de beoordelaars, meer bepaald uit de verschillen in V.I.-toekenningsratio's.* Daar in eigen land de V.I.-procedure een relatief gecentraliseerd proces is, en er bovendien zowat geen onderzoek werd over verricht, dienen wij hier te verwijzen naar twee Amerikaanse studies waarin gepoogd werd de verschillende oordeelspatronen binnen een zelfde beslissings-eenheid op te sporen. Gottfredson en Ballard (1966) voerden een experimenteel besluitvormingsonderzoek uit dat betrekking had op de beslissingen van 200 leden van de Parole Board in de U.S.A. Hun conclusie luidde – in tegenstelling met hun verwachtingen – dat tussen de afwijzings- en toekenningsratio's slechts weinig variatie viel vast te stellen. Hun bevindingen stonden echter in scherp contrast met de resultaten van een recenter onderzoek van Hawkins, die 623 beslissingen van 11 “commissioners” van de New York State Parole Board onderzocht (1971). Hij stelde vast dat de hoeveelheid V.I.-toekenningen varieerde van 30 % tot 55 %. Een vergelijking van de 11 case-loads bracht geen verschillen naar sociale en criminologische kenmerken aan het licht, zodat Hawkins wel moest concluderen dat enkel persoonsgebonden factoren voor deze variatie verantwoordelijk zijn. Hij slaagde er verder ook in aan te tonen dat de beoordelaars tot twee types behoorden, een groep “liberale” commissioners, die meer dan 40 % van de V.I.-aanvragen toekende, en een groep “conservatieven” die minder dan 40 % toestond. Verdere analyses toonden aan dat beide groepen verschillende criteria aanwendden om tot hun oordeel te komen. Zo bleken de liberalen optimistischer met betrekking tot de reïntegratiekansen van de V.I.-kandidaten, en bleken ze tevens toleranter en milder in hun oordeel.

4. *De subjectiviteit van de beoordelaars blijkt eveneens uit een meer*

inhoudelijke analyse van hun besluitvorming, meer bepaald uit het antwoord op de vraag in hoeverre de beoordelaars hetzelfde soort argumenten en factoren in hun oordeel betrekken. Een kort overzicht van buitenlands onderzoek laat zien dat hier slechts een matige eensgezindheid bestaat.²

In een onderzoek naar besluitvormingsfactoren in het V.I.-proces in Canada vergeleek Leveille (1970) 150 dossiers van gedetineerden aan wie V.I. werd toegestaan, met 150 dossiers van gevangenen aan wie de V.I. werd geweigerd. Elke gedetineerde werd onderzocht op 62 variabelen. Op 22 variabelen bleek er een significant verschil tussen beide groepen te bestaan. Deze 22 variabelen werden in een configuratieanalyse opgenomen, waaruit bleek dat vooral het gunstig oordeel van de V.I.-beslissende die de betrokkene had geïnterviewd, en de aanwezigheid en de uitkomst van de sociale enquête (enquête communautaire) bepalend waren voor een mogelijke vrijlating. Waren deze beide bronnen afwezig of negatief, dan hing het van de beoordeling door de instelling (institutioneel rapport) en verder van de aard van de instelling af wat de uitspraak zou zijn. Een tweede analyse bracht de argumenten aan het licht waarop de besluitvorming steunde. Een negatieve beslissing bleek vooral gebaseerd te zijn op het feit dat de betrokkene in het verleden reeds meer dan twee veroordelingen had opgelopen (recidive), vroeger reeds V.I. was geweigerd aan hem, en hij ongehuwd was bij de aanvang van de straf. Positieve beslissingen kregen vooral niet-recidivisten (maximum twee veroordelingen in het verleden), die een bewijs van werkgelegenheid konden voorleggen, en bij afwezigheid van dit bewijs geen lange penitentiaire carrière (max. 20 maand) en bij aanwezigheid ervan geen vroegere V.I.-intrekkingen hadden. Uit het geheel van deze analyses bleek dus dat, en dat wordt in de latere studies bevestigd, niet zozeer de positieve dan wel de negatieve kenmerken (recidive, penitentiair verleden, V.I.-intrekkingen...) voor V.I.-afwijzing en toekenning verantwoordelijk zijn.

Vinden we dezelfde factoren terug wat de V.I.-toekenning in Engeland betreft?

Bottomley (1973) vergeleek dossiers van 43 toegekende V.I. aanvragen met dossiers van 134 geweigerde aanvragen, en dat zowel op het niveau van de adviesverlenende "Local Review Committees" als op het niveau van de beslissende "Parole Boards". Dit onderzoek voerde hij uit in een gesloten instelling voor gedetineerden die overwegend wegens vermogensdelicten waren veroordeeld tot straffen van minstens vijf jaar. Positieve adviezen op het "local review committee"-niveau kregen vooral gewelddelinkwenten (wanneer ze tenminste geen geweldcarrière achter de rug hadden) en gevangenen die waren veroordeeld wegens fraude en valsheid in geschrifte. Vermogensdelinkwenten en sexuele delinkwenten kregen integendeel minder vlot V.I. In tegenstelling met wat Leveille vaststelde constateerde Bottomley dus dat de aard van het delict een belangrijke bepalende factor vormde. Gunstige factoren

2. In de USA werden ook studies opgezet met het oog op het achterhalen van mogelijke vormen van rassendiscriminatie in de V.I.-besluitvorming (o.m. Elion V.H. en Megargee E.I. 1979; Carroll J.S. en Mondrick M.E. 1976). Deze studies werden in de synthese niet opgenomen.

waren tevens het gehuwd zijn, het onderhouden van goede relaties met thuis, een goede arbeidskwotering in de gevangenis, goede werkvooruitzichten, vast werk hebben, en beschouwd worden als modelgevangenen. Factoren zoals het aantal opgelopen veroordelingen en de duur van de carrière speelden, in tegenstelling met Leveille's bevindingen, geen rol. Wel bleek het sociale type waartoe de kandidaat-V.I. behoorde (leidersfiguur, randfiguur...) enige impact te hebben. Hoewel de "Parole Board"-beslissingen dicht aanleunden bij deze van het "local review committee" konden toch belangrijke verschillen worden gesignaleerd. Zo stond de "Parole Board" gunstiger tegenover vermogensdelinkwenten, en verleende hij sneller V.I. aan kandidaten die een ongunstig huwelijks- en sociaal relatiepatroon vertoonden, en aan gedetineerden die aan de rand van de gedetineerdecultuur leefden.

In een tweede onderzoek analyseerden Banister en zijn medewerkers (1974) naast sociale en criminologische ook psychologische determinanten. Daartoe vergeleken ze een groep van 36 toegekende V.I.-gevallen met een groep van 84 geweigerde. Ze constateerden dat inzake bepaalde psychologische factoren er duidelijke verschillen tussen beide groepen bestonden. Onder meer scoorden de invrijheidgestelden hoger op de Wais-subtest gelijkenissen, en op de C en H-schalen van de 16PF. Lagere scores haalden ze op de O-schaal van de 16PF. Dit wijst op een hogere emotionele maturiteit, een hogere spontaniteit, en een lagere graad van zorgen. Ze constateerden verder dat de invrijheidgestelden significant meer stabiele huwelijksrelaties kenden, frekwenter in een meer geliefde gevangenis zaten, meer interessante gevangenisjobs gekregen hadden en minder overtredingen tijdens hun straf hadden begaan. In tegenstelling met Bottomley constateerden ze echter dat de aard van het delict weinig belang had, terwijl juist de ernst en de duur van de criminele carrière wel een grote rol speelden.

Uit een onderzoek van Sapsford en Smith (1979) bleek dat voor brandstichters het aantal vroegere veroordelingen, de waarde van de aangerichte schade, de relatie dader-slachtoffer, de V.I.-predictiescore, de duur van de vroegere gevangenisstraffen, en het verblijf in een jeugdgevangenis de duur van de tijd die men zou moeten "zitten", voorspelden.

Met betrekking tot de toekenning van V.I. in de U.S.A. vinden we gelijkaardige verschillen. Scott (1974) onderzocht de V.I.-dossiers van 34 vrouwen en 325 mannen in een staat in het midden-westen van de V.S. Hij constateerde dat de ernst van het delict het best de V.I.-beslissing voorspelde, terwijl de vroegere criminaliteit slechts uiterst zwak samenhang met de aard van de beslissing. Wat de institutionele aanpassing betrof bleek ook het aantal strafrapporten dat iemand tijdens zijn straf had opgelopen, significant samen te hangen met de uitspraak, terwijl een zwak omgekeerd verband werd gevonden tussen algemene aanpassing aan de gevangenis en uitspraak. Ook bleek dat aan jongeren, gehuwden en gedetineerden uit hogere socio-economische niveau's, sneller V.I. werd toegekend. Woonplaats en ras bleken geen effect te hebben, geslacht wel: vrouwen kregen minder vlot V.I. dan mannen. Uit een multiple regressieanalyse bleek dat de criminaliteitsvariabelen (i.c. de ernst van het delict) de meeste variantie verklaarden (70 %) terwijl institutionele en sociale factoren slechts 9 % extra hieraan toevoegden. Concreet uitgedrukt betekent

dit dat "ernst van het delict" ongeveer alle genomen beslissingen kan verklaren.

Heinz en haar collega's (1976) voerden een gelijkaardig onderzoek uit naar de beslissingen van de "Illinois Parole Board". Hun steekproef omvatte 294 V.I.-dossiers (uit 1970-72). Ook zij constateerden dat de factor "ernst van het delict" doorslaggevend was. Ook "het aantal gepleegde delicten" speelde echter een grote rol. Van belang was ook het feit dat men in de instelling aan opvoedende programma's had deelgenomen, dat men vast werk had bij de vrijlating, dat men een stabiele huwelijksrelatie had weten te bewaren, dat men geen strafrapporten had gekregen, en dat men personen ten laste had. Ook leeftijd en intelligentie speelden mee. Met de ernst der vroegere overtredingen, strafduur, aantal V.I.-hearings, participatie aan jobprogramma's en jobvooruitzichten werd echter geen verband vastgesteld.

Hoewel Gottfredson (1979) vooral wenste te onderzoeken in hoeverre de "Parole Board" de verscheidenheid tussen de door de rechter opgelegde straffen terugbracht door haar V.I.-toekenningsbeleid, kunnen we uit dit onderzoek ook afleiden welke factoren, in 't bijzonder institutionele factoren, bepalend waren voor de V.I.-toekenning. Een regressieanalyse wees uit dat strafduur, ernst van het huidig delict, ernst van de aanklacht, aanwezigheid van geweldelementen in het delict, aanwezigheid van een penitentiair verleden, en samenhang van delicten, de besluitvorming bepaalden. Het aantal keren dat de betrokkene ontsnappingspogingen had ondernomen, het aantal overtredingen dat hij had gepleegd in de instelling en het aantal straffen dat hij had opgelopen, bleken slechts 8 % variantie extra te verklaren.

Ongetwijfeld zijn doorheen deze verschillende empirische beschrijvingen constanten te onderkennen. Zo kan men vaststellen dat adviesverleners en besluitvormers veel belang hechten aan de criminaliteitskenmerken (recidive, ernst en aard van het delict, carrièrekenmerken...), enig belang aan de V.I.-voorbereiding (woonst, werkgelegenheid buiten, stabiele sociale relaties...) en aan instellingsfactoren (de wijze waarop de betrokkene zich in de instelling gedraagt). Dat slechts geringe aandacht wordt besteed aan niet-criminaliteitsfactoren doet velen dan ook pleiten om de V.I. als vormgeving aan de opgelegde straf weer aan de strafrechter toe te vertrouwen. *Vergelijkt men de studies echter meer in detail, dan springen grote verschillen in het oog. Zo hechten sommige commissies of personen veel belang aan de aard van het delict waar andere(n) deze factor negeren. Hetzelfde geldt voor het aantal gepleegde delicten, de leeftijd, de strafduur, het instellingsleven, het geslacht en de ernst van de vroegere carrière.*

Deze heterogeniteit blijkt trouwens nog duidelijker uit een onderzoek van Wilkins, Gottfredson, Robison en Sadowsky (1973). In een simulatiestudie onderzochten zij welke informatie door beoordelaars werd gebruikt. Zij vroegen hun subjecten (stafleden van de "U.S. parole board") een uitspraak te doen over 26 gevallen en dit aan de hand van 50 informatieëenheden. Zij constateerden dat hun beoordelaars gemiddeld slechts 40 % van het aanwezige materiaal in hun advies betrokken. Zij slaagden er echter niet in te bepalen op welke basis de beoordelaars tot hun advies kwamen. Binnen de oordeelsvorming stelden ze immers een grote verscheidenheid vast, in die zin dat sommige

beoordelaars aan de hand van uiteenlopende argumentatie tot een zelfde conclusie kwamen en andere aan de hand van dezelfde argumentatie tot verschillende conclusies. De subjectiviteit van het oordeelsproces bleek hier overduidelijk.

Deze grote verschillen kunnen echter niet volledig aan de subjectiviteit van de beoordelaars toegeschreven worden. De aangehaalde studies verschillen immers grondig naar land (verschillen in procedures), naar populaties en naar methodologie (correlatieberekening, regressieanalyses, attributieve analyses...) Sociaal-psychologisch onderzoek suggereert echter dat ook subjectieve en persoonsgebonden factoren de besluitvorming kleuren.

5. *Het laatste decennium is immers reeds enig sociaal-psychologisch onderzoek naar V.I.-besluitvormingsprocessen van de grond gekomen.* In haar bijdrage tot het sentencingonderzoek op het niveau van de straftoemeter heeft de sociale psychologie de invloed van de "persoon van de rechter" reeds uitgebreid aangetoond. Op het niveau van de V.I.-besluitvorming is het onderzoek pas gestart.

5.1. Een belangrijke bijdrage tot het inzichtelijk maken van het oordeelsproces, en meteen ook van de interne differentiatie binnen oordeelsprocessen levert de *attribuïetheorie*. Deze sociaal-psychologische theorie bestudeert hoe mensen informatie over het eigen gedrag en dat van anderen interpreteren en aanwenden bij het vellen van oordelen over gebeurtenissen, en hoe deze oordelen verder invloed op het gedrag uitoefenen. De attribuïetheorie gaat dus niet zozeer over de reële oorzaken van gedragingen, doch over de wijze waarop het individu deze oorzakelijkheid waarneemt, percipieert. Toegepast op het domein van delinkwentie en strafrechtsbedeling roept de attribuïetheorie de vraag op hoe mensen de oorzakelijkheid van misdrijven interpreteren en hoe ze staan tegenover de bestraffing ervan. Bij de analyse van het toeschrijven van eigenschappen zijn vooral drie vragen van belang : (a) in welke mate de gedraging gepercipieerd wordt als een eigenschap van de persoon zelf dan wel als iets dat wordt uitgelokt door de omgeving ("internal versus external locus of control"); (b) in welke mate de betrokken delinkwent wordt beschouwd als een permanente bron van criminele activiteit, en "beïnvloed" kan worden ("stability"), en (c) in welke mate hij als verantwoordelijke wordt gezien voor zijn eigen gedragingen ("intentionality"). Carroll en Payne (1976, 1977) suggereren nu dat deze attributies (het toeschrijven van eigenschappen) de basis vormen van evaluaties en verwachtingen bij het beoordelen van V.I.-aanvragen : *of men V.I. toekent of niet zal afhangen van de attributies die men maakt op deze drie niveaus.*

Carroll en Payne hebben in een reeks experimenten met studenten en professionelen dit attributieschema getest. Universiteitsstudenten en professionele V.I.-beoordelaars werden gevraagd een aantal hypothetische V.I.-aanvragen te beoordelen, en er een advies over te geven. De hypothetische gevallen varieerden naar delicttype, en naar de aard en de mate waarin attributies (d.w.z. de mate waarin het delict als een persoonlijk fenomeen, dat beïnvloedbaar was en waarvoor de betrokkene verantwoordelijk was, werd

beschreven) werden gesuggereerd. *Uit de resultaten bleek dat de V.I.-adviezen van de studenten volledig konden voorspeld worden vanuit de opgenomen attributies : in de mate dat de studenten een delict aan "interne" oorzaken toeschreven bleken zij negatiever te oordelen en minder snel V.I. toe te kennen. Hetzelfde gold voor het toeschrijven van stabiele lange-termijn-oorzaken.* Bij de experts echter bleek dit minder duidelijk. De onderzoekers vermoedden echter dat dit laatste meer te maken had met het kunstmatige karakter van de opdracht, zodat ze een tweede reeks studies opzetten om het V.I.-beoordelingsproces in een meer natuurlijke setting te kunnen bestuderen. Daartoe observeerden zij een aantal V.I.-experts tijdens hun professionele werkzaamheden. De experts werden verzocht tijdens hun analyse van de gevallen luidop te denken, zodat hun bemerkingsen en argumentaties op band konden worden opgenomen. Uit een eerste onderzoek bleek nu ook *dat de V.I.-aanvragen gunstiger werden geadviseerd naarmate het betrokken delict minder aan interne oorzaken werd toegeschreven.* Professionele beoordelaars adviseren dus gunstig in de mate dat zij ervan uitgaan dat het delict aan "omstandigheden" te wijten is. Het eigenlijke onderzoek had betrekking op 272 V.I.-aanvragen. De beoordelaars maakten een advies op, en beantwoordden tevens een vragenlijst die peilde naar de factoren die zij in hun beoordeling hadden laten doorspelen. Regressieanalyses peilden naar de invloed van een reeks objectieve variabelen (o.m. aard van het delict, strafduur...), de bestudeerde attributies en een reeks subjectieve variabelen (o.m. risicoschattingen, oordeel over de effectiviteit van de gevangenisstraf...). *Uit de resultaten bleek dat crimineel verleden noch delicttype enig effect hadden op het V.I.-advies, doch dat de persoon van de beoordelaar, en een aantal subjectieve oordelen meespeelden. Vooral de attributie "stabiliteit" bleek uiterst belangrijk :* beoordelaars adviseren positiever in de mate dat zij van mening zijn dat de betrokken delinkwent "beïnvloedbaar" is, en geen zgn. psychopathische persoonlijkheid bezit. *Tevens bleek uit de antwoorden op de vragenlijst dat de beoordelaars veel aandacht hadden voor de speciale afschrikking, het risico van verdere delicten, de waarschijnlijkheid van rehabilitatie, en minder voor de bestraffing op zich.* Daarom ook dat de attributies "internal locus of control" en "intentionaliteit" weinig verband hielden met de V.I.-beslissingen.

Hoewel het niet in dit kader werd uitgevoerd kan ook het onderzoek van De Troy (1978) als een toepassing van de attributietheorie gezien worden.³ De Troy beschrijft de V.I.-toekenning in België als de resultante van een conflict tussen rationaliteiten, die kunnen beschouwd worden als een min of meer coherente samenhang van attributies. Zij onderscheidt vijf rationaliteiten : een moraliserende, een juridico-administratieve, een sociaal-verweer-, een sociaal-werk- en een radicale rationaliteit. Met "moraliserend" verwijst zij naar een morele conceptie van misdadigheid. De delinkwent heeft gezondigd tegen de absolute regels van Goed en Kwaad, en de oorzaak hiervan moet gezocht

3. Het onderzoek van De Troy blijft echter beschrijvend. Zij beperkt zich tot het beschrijven van vijf type-rationaliteiten en tot het onderzoeken van de wijze waarop deze rationaliteiten verschillen naar professionele groepen. In haar onderzoek legt ze echter geen verband tussen deze concepties en de feitelijke V.I.-praxis.

worden binnen de persoon zelf. De samenleving moet de betrokkene dwingen om te boeten, en een morele verandering te ondergaan. V.I. zal toegekend worden wanneer de betrokkene blijk heeft gegeven van een voldoende morele verbetering en van goed gedrag. Na zijn V.I. moet de vrijgelatene aan een blijvende controle van een voogd onderworpen worden. In tegenstelling met de moraliserende rationaliteit berust de administratief-juridische ingesteldheid op een rationele mensopvatting. Het delict wordt beschouwd als een inbreuk op het positieve recht. Bestrafing poogt af te schrikken en dient dus een automatisch en direct mechanisme te zijn. Straf moet worden opgelegd in evenredigheid met het begane delict. V.I. wordt beschouwd als een maatregel die eigenlijk de doeltreffendheid van de opgelegde straf aantast. Na de V.I. dient de vrijgelatene verder gecontroleerd te worden. De sociaal-verweerdachte legt de nadruk op het feit dat gedrag wordt bepaald door interne en externe factoren. De delinkwent begaat delicten buiten zijn wil om, en deze overtredingen dienen vooral op hun gevaarlijkheid te worden getoetst. De samenleving moet de delinkwent isoleren en hem aan een wetenschappelijk behandelingsregime onderwerpen, met het doel hem aan de samenleving aan te passen. V.I. heeft dan als doel de straf te individualiseren. De betrokkene kan worden vrijgelaten op het ogenblik dat hij geen bedreiging meer uitmaakt voor de samenleving. Nazorg wordt een zaak van geestelijke gezondheidszorg. De maatschappelijk werk-rationaliteit legt de nadruk op het sociaal karakter van de delinkwentie. Delicten zijn symptomen van een sociaal-onaangepast zijn, en de samenleving heeft de plicht de betrokkene aan een leerproces te onderwerpen waardoor hij de noodzakelijke vaardigheden en verantwoordelijkheden kan aanleren. Gevangenisstraf dient echter vermeden te worden, en moet zoveel mogelijk worden vervangen door minder schadelijke maatregelen. V.I. biedt het middel om de reïntegratie in de samenleving te vergemakkelijken. Nazorg wordt een zaak van psychosociale begeleiding en individuele hulpverlening. De "radicalen" tenslotte stellen dat niet de delinkwent doch de samenleving moet veranderd worden. Delinkwentie is in eerste orde het bewijs dat de samenleving niet goed functioneert.

Door middel van een schriftelijke enquête, gedaan bij verschillende groepen die in de V.I.-besluitvorming betrokken waren in de loop van 1974⁴, constateerde De Troy dat parketten, magistraten en advocaten vooral een juridico-administratieve rationaliteit aanhingen, terwijl ze toch grote verschillen vertoonden wat de graad van aanvaarding van de sociaal-verweerdachte en de maatschappelijk-werk rationaliteit betrof. Het parket verwierp duidelijk de sociaal-verweerdachte, terwijl de magistraten en advocaten wel aan de sociaal-verweerdachte en de sociaal-werk-gedachte vasthielden, en de magistraten tevens een sociaal-verweerdachte aanhingen. De Centrale Administratie van het gevangeniswezen alsook de Bestuurscommissies

4. Enquêtes werden verstuurd naar vijftien groepen, die professioneel met V.I. te maken hadden : het parket, magistraten, advocaten, Centrale Administratie, Penitentiair Oriëntatiecentrum, bestuurscommissies, voogden, beschermingscomités, personeelsconferenties, gevangenisdirecteurs, bewaarders, aalmoezeniers en morele consultants, sociaal assistenten en "behandelaars" binnen en buiten de instelling.

toonden zich overwegend voorstander van een maatschappelijk-werk-rationaliteit, maar hingen ook een juridico-administratieve opvatting aan. De Bestuurscommissies verwierpen echter nog meer dan de Centrale Administratie de sociaal-verweer-gedachte. Beschermingscomités en voogden hingen ook duidelijk de maatschappelijk-werk-gedachte aan, maar verwierpen de juridisch-administratieve rationaliteit. Gevangenispersoneel toonde zich uitgesproken voorstander van een maatschappelijk-werk-opvatting. Behandelingspersoneel toonde zich ook gevoelig voor de sociaal-verweer-gedachte, en dit in tegenstelling met de directeurs en het personeel van het ministerie die de sociaal-verweer-gedachte verwierp. Aalmoezeniers en morele consultants toonden zich echter geen voorstander van de sociaal-verweer-gedachte, en verwierpen tevens de moralistische en de juridisch-administratieve rationaliteiten.

5.2. Een tweede psychologische richting suggereert *dat oordeelsprocessen samenhangen met attitudes en persoonlijkheidsfactoren.*

Zo blijkt de persoonlijke aantrekking tussen beoordelaar en beoordeelde, gemeten als de graad van overeenstemming tussen de attitudes van beiden, de oordeelsvorming sterk te beïnvloeden. In het algemeen kan men uit deze studies concluderen dat beoordelaars een ongunstiger oordeel uitspreken over personen naarmate zij met hen meer van houdingen en opinies verschillen (Smith, Meadow en Sisk 1970). *Bovendien toont verder onderzoek aan dat deze persoonlijke aantrekking medebepaald wordt door de graad van autoritarisme van de individuele beoordelaars.* Wie nogal autoritair is laat zich meer leiden door deze aantrekking dan wie minder autoritair is (Mitchell en Byrne 1973). Vecchio (1977) en Good en Good (1977) hebben deze factoren op het V.I.-beoordelingsproces betrokken. Vecchio zette een V.I.-onderzoek op waarbij 104 mannelijke universiteitsstudenten een aantal V.I.-adviezen dienden te geven. Onderzocht werden de invloed van de ernst van het gepleegde delict, van het advies van de behandelende therapeut, van de persoonlijke aantrekking en van de graad van autoritarisme. In tegenstelling met zijn verwachtingen constateerde Vecchio dat de graad van attitudeovereenkomst geen invloed had op de V.I.-adviezen. Dit bleek wel het geval voor andere factoren, o.m. voor de graad van autoritarisme (gemeten met de F-schaal). Good en Good lieten op hun beurt 75 studenten evaluaties doorvoeren van een niet-bestaande V.I.-aanvrager (een 28-jarige man, die een straf uitzit van tien jaar voor gewapende overval, moordpoging en autodiefstal). De graad van overeenstemming tussen de opinies en houdingen van beoordelaar en niet-bestaande persoon bedroeg tussen de 10 % en de 90 %. Onderzocht werd het effect van deze aantrekking op de emotionele stabiliteit, persoonlijke verantwoordelijkheid, controle op geweldimpulsen, graad van persoonlijke sympathie en bereidheid tot het verlenen van V.I. De resultaten toonden duidelijk aan, in tegenstelling met Vecchio's conclusies, dat de beoordelaar meer gunstige adviezen geeft naarmate hij tussen zichzelf en de persoon over wie hij dient te oordelen meer gelijke attitudes en opinies waarneemt.

5.3. *Nog andere factoren bepalen de besluitvorming.* Zo werd aangetoond dat

de oordeelsvorming medebepaald wordt door *de plaats die de beoordelaar inneemt in de administratieve hiërarchie, en dat deze positie de keuze van de informatie beïnvloedt* (Tagaki en Robinson 1969; Holland, Holt en Brewer 1978). Ook *de aard van de instelling waarin de betrokkenen verblijven*, heeft een sterke invloed op de uiteindelijke beslissing. Scott en Snider (1975) stelden vast dat gedetineerden, opgesloten in een instelling die bestemd was voor (en gekend was als een instelling voor) "zware gevallen", langer dienden te zitten dan hun collega's uit andere instellingen, ook al waren beide groepen aan elkaar identiek. Mc Naughton-Smith (1975) tenslotte stelde vast dat de beoordelaars zich eerder laten leiden door *de status van de bron waaruit ze hun informatie betrokken* dan door de inhoud ervan. De beslissing V.I. toe te kennen werd eerder gehaald uit hogere statusbronnen dan uit lagere, ongeacht de aard van de informatie.

Besluitvorming over de voorwaardelijke invrijheidstelling als een niet-geldig oordeelsproces

6. In de voorgaande paragrafen werd duidelijk gemaakt dat commissies en individuen die over een V.I.-aanvraag beslissen dit doen op een vrij heterogene manier, onder meer omdat diverse persoonsgebonden factoren (conceptie van misdaad, attributies, autoritarisme, interpersoonlijke aantrekkingskracht) deze besluitvorming mede vorm geven. Er rijzen echter nog andere problemen. Onder meer stellen wij vast dat vijftig jaar na het ontwikkelen van voorspellingsinstrumenten die op de analyse van documenten berusten (actuariële instrumenten) het nog steeds onmogelijk is om geldige voorspellingen uit te voeren, d.w.z. adequaat te voorspellen wie zal recidiveren. Bovendien blijkt het dat beoordelaars (V.I.-commissies) al te weinig geneigd zijn om de schaarse voorspellende kennis waarover we dan toch beschikken, aan te wenden.

7. *Voorspellen van het succes van V.I. is nog steeds een uiterst moeilijke opdracht, en dat zowel met klinische als met actuariële methodes.* Nochtans is de ontwikkeling van voorspellingsmethodes reeds oud, en trouwens verbonden met de opkomst van de criminologie. Hornell Hart was een der eersten, zonet de eerste die de mogelijkheid onderzocht om een 'experience-table' te construeren om het succes van V.I. te voorspellen. In een artikel, verschenen in 1923, poogde hij aan te tonen dat 'good-risk' V.I.-kandidaten zich onderscheiden van 'bad-risk' kandidaten op een aantal variabelen. Door nu een score toe te kennen aan de voorspellende variabelen waarop beide groepen van elkaar verschilden, kon hij per score of per scoreinterval een mislukkingsratio berekenen. Enige tijd later toetste Burgess (1928) deze idee op een groep van 3000 voorwaardelijk invrijheidgestelde gedetineerden. Deze 3000 gevallen werden ingedeeld in een groep "geslaagden" en een groep "mislukten" en op 22 variabelen vergeleken, o.m. naar delicttype, nationaliteit en aantal medeplichtigen. Door het toekennen van één punt per subclassificatie die een mislukkingsverhouding had die lager lag dan de gemiddelde

mislukkingsverhouding, konden de V.I.-score per persoon berekend worden alsook mislukkingsratio's per scoreinterval. Het feit dat deze mislukkingsratio's toenamen in functie van de predictiescores overtuigde hem ervan dat aan de besluitvorming een waardevolle empirische component kon toegevoegd worden

Na deze eerste successen werden pogingen gedaan om andere soorten predictoren in het onderzoek te betrekken. Zo experimenteerden bijvoorbeeld de Glueck's (1930) met gecontroleerde, niet meer uit gevangenisdossiers afkomstige gegevens, maakte Laune (1936) gebruik van beoordelingen van medegevangenen, gaf Jenkins (1942) er de stoot toe om psychologische persoonlijkheidsgegevens in de prognose te betrekken, en werden pogingen gedaan om criminologische theorieën in de predicties op te nemen (vb. criminele identificatie, Glaser 1953). In dezelfde tijd begon men ook kritiek te formuleren op de gelijke gewichten die aan de verschillende predictoren werden toegekend. Zo hebben Vold (1930) en Tibbits (1931) aan de aangewende predictoren een verschillend gewicht toegekend dat overeenstemde met de sterkte van de band met het criterium. Later hebben Mannheim en Wilkins (1955) regressieanalyses toegepast om het gewicht van de verschillende factoren te bepalen. Deze niet-theoretisch gefundeerde pogingen om het voorspellend vermogen van de predictoren en de combinatie ervan te verhogen hebben echter de verwachtingen niet ingelost. Al vlug rees de vraag of dergelijke prognosetabellen een beter voorspellend vermogen hebben dan de ervaring en de intuïtie van praktijkmensen. Bij het berekenen van de voorspellende efficiëntie van dergelijke tabellen, waarbij wordt nagegaan welke vermindering van fouten optreedt bij aanwending van een predictietabel in vergelijking met het gebruik van ervaringsgegevens, bleek de gemiddelde foutenreductie eerder laag te zijn.

Nadere analyses brachten aan het licht dat de voorspellende efficiëntie gevoelig is voor regionale en tijdelijke differentiaties. In de mate dat gemeenschappen verschillen naar demografische, culturele en socio-economische factoren, en deze factoren het pre- en postinstitutioneel gedrag beïnvloeden, kunnen de bekomen voorspellingen onderling slechts moeizaam vergeleken worden. Prognosetabellen dienen dus naar regio gedifferentieerd te worden, en tevens voortdurend aan veranderende tijdsomstandigheden te worden aangepast. Tevens werd duidelijk dat de aflijning van het criterium zelf uiterst discutabel was. Zo blijkt de aflijning van succes en mislukking sterk bepaald te zijn door de persoonlijkheid van de *parole-officer*. Een studie in New York wees uit dat *parole-officers* uiterst verschillend reageerden op het overtreden van de aan de V.I. verbonden voorwaarden. *Case-work*-georiënteerde *parole-officers* signaleerden minder overtredingen dan autoritaire V.I.-beslissers. Tot herroeping van de V.I.-maatregel werd slechts uiterst zelden door *case-work* georiënteerde *parole-officers* doch frekwent door autoritaire V.I. beslissers overgegaan (Dembo 1970). Even bepalend zijn variaties met betrekking tot de regio waar de *parole officer* werkzaam is, verschillen in supervisie, de positie in de hiërarchie, en de structuur waarbinnen de *parole officer* moet werken (Tagaki en Robinson 1969).

Deze tijdelijke en ruimtelijke variatie, verschillen naar adviesverleners,

veranderingen in strafuitvoeringspolitiek, veranderingen in professionele en sociale verhoudingen stellen de zin van globale predictie pogingen in vraag. Stabiele causale relaties tussen prognosefactoren en het succes van V.I. blijken enkel dromen te zijn. Dit neemt niet weg dat nog steeds intensieve pogingen worden ondernomen om het voorspellend vermogen van predictietabellen te verhogen. Daarbij maakt men meer onderscheid naar regio en naar delicttype. Ook poogt men naast de statische predictoren variabelen die betrekking hebben op het gevangenisleven en het postpenitentiair gedrag, in de voorspelling op te nemen. Tevens wordt van nieuwere technieken gebruik gemaakt, onder meer van associatieanalyse en van voorspellende attributenanalyse (Wilkins en MC Caughton-Smith 1964; Ballard en Gottfredson 1963).

Het blijkt nu echter dat, hoewel men nog steeds naarstig op zoek is naar soepeler voorspellingstechnieken, deze technieken slechts uiterst zelden worden aangewend door de personen en groepen die de V.I.-beslissingen nemen. In eigen land werden trouwens nooit pogingen ondernomen om dergelijke berekeningen uit te voeren. Ook in de U.S.A., bakermat en vruchtbare voedingsbodem, blijkt het gebruik van empirische voorspellingen bij de besluitvorming van de 'parole boards' eerder gering. Praktijkmensen staan vooral kritisch tegenover deze technieken omwille van hun grote techniciteit, hun gebrek aan geldigheid, en de zgn. onmogelijkheid om te individualiseren.

Besluit

8. Actuariële voorspellingen bieden dus geen oplossing voor het probleem van de V.I.-besluitvorming. Toch dient men zich te realiseren dat actuariële voorspellingen steeds een grotere voorspellingskracht hebben dan voorspellingen die zijn gebaseerd op een klinisch intuïtieve aanpak (o.m. Meehl 1954), zodat ze als hulpmiddel zeker kunnen aanbevolen worden. *Meer problematisch is echter dat ook buiten de actuariële werkwijze de verworvenheden van het predictieonderzoek niet worden aangewend. Onderzoek heeft immers aangetoond dat criminele, sociale en psychologische kenmerken die wel degelijk met een latere succesvolle of mislukte carrière samenhangen ook niet in de besluitvorming worden betrokken. Anderzijds blijkt uit de aangehaalde studies dat beoordelaars zich frekwent laten leiden door criteria die geen enkele voorspellingskracht hebben, d.w.z. helemaal niet samenhangen met postpenitentiair gedrag. Zo blijken heel wat adviezen te steunen op het feit dat de aanvrager in de instelling strafrapporten heeft gekregen. Onderzoek heeft echter uitgewezen dat er geen verband bestaat tussen recidive en disciplinair gedrag in de instelling, en tussen recidive en algemene aanpassing aan de gevangenis (participatie aan vormingsprogramma's, arbeidscarrière in de instelling, psychologische ontwikkeling...) Hetzelfde geldt voor "ernst van het delict". Ook hier zijn geen empirische samenhangen tussen ernst van het delict en postpenitentiair gedrag vast te stellen.*

9. De hierboven aangehaalde studies zijn op één na alle van buitenlandse

origine, en wat in die landen wordt vastgesteld geldt wellicht niet volledig voor ons land. Toch lijken de bevindingen voldoende generaliseerbaar om te stellen dat we ook in eigen land te maken hebben met een eerder subjectief en een weinig geldig oordeelsproces. Mede omwille van de invloed van (tot op dit ogenblik nog weinig bekende) persoonlijkheidsfactoren verloopt de besluitvorming te irrationeel. De gegeven adviezen en genomen besluiten kunnen van beoordelaar tot beoordelaar sterk verschillen; de deelnemers aan de V.I.-besluitvorming volgen veelvuldig een eigen rationaliteit; ze steunen zich vaak op niet ter zake doende argumenten en vergeten geldige predictoren in hun besluitvorming te betrekken. De in de voorstellen tot wijziging van de wet op de V.I. opgenomen suggesties beloven echter op dit vlak weinig verbetering. Hoogstens kan men stellen dat de belangrijkste of toch minstens zeer belangrijke problemen verschoven worden.

Bibliografie

- BALLARD, K.B. en GOTTFREDSON, K.M., *Predictive attributive analysis and prediction of parole performance*, California Institute for the study of crime and delinquency, Vaccaville, 1963.
- BANISTER, P.A., HESKIN, K.J., BOLTON, N. en SMITH, P.V., A study of variables related to the selection of long-term prisoners for parole, *British Journal of Criminology*, 1974, 14, 4, 359-368.
- BOTTOMLEY, A.K., Parole decisions in a long term closed prison, *British Journal of Criminology*, 1973, 13, 26-40.
- BURGESS, E.W., Factors determining success or failure on parole, *Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, 1928, 19, 241-286.
- CARROLL, J.S., Causal attributions in expert parole decisions, *Journal of Personality and Social Psychology*, 1978, 36, 1501-1511.
- CARROLL, J.S. en PAYNE, J., The psychology of the parole decision process : a joint application of attribution theory and information processing psychology, in CARROLL en PAYNE (Eds) *Cognition and social behavior*, Hillsdale, N.J., Erlbaum, 1976.
- CARROLL, J.S. en PAYNE, J., Crime seriousness, recidivism risk and causal attributions in judgments of prison terms by students and experts, *Journal of Applied Psychology*, 1977, 62, 595-602.
- CARROLL, L. en MONDRICK, M.E., Racial bias in the decision to grant parole, *Law and Society Review*, 1976, 11, 93-107.
- DEMBO, R., *Personality orientations of parole officers*, niet gepubliceerde PhD thesis, New York University, 1970.
- DE TROY, C., Les philosophies de la peine dans le champs de la liberation conditionnelle, *Revue Droit Pénal et Criminologie*, 1979, 2, 107-125.
- ELION, V.H. en MEGARGEE, E.I., Racial identity, length of incarceration and parole decision making, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 1979, 16, 232-245.

- GLASER, D., A reconsideration of some parole prediction factors, *American Sociological Review*, 1953, 19, 335-341.
- GLUECK, S. en E., *500 criminal careers*, New York, Knopf, 1930.
- GOOD, L.R. en K.C., Influence of attitude similarity on parole recommendations, *Journal of Social Psychology*, 1977, 101, 135-137.
- GOTTFREDSON, M.R., Parole board decision making : a study of disparity reduction and the impact of institutional behavior, *Journal of Criminal Law and Criminology*, 1979, 70, 77-88.
- GOTTFREDSON, D.M. en BALLARD, K.B., Differences in parole decisions associated with decision makers, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 1966, 3, 112-117.
- HART, H., Predicting parole success, *Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, 1923, 14, 405-413.
- HAWKINS, K.O., *Parole selection, the american experience*, niet gep. PhD thesis, Cambridge Univ. libr., 1971.
- HEINZ, A.M., HEINZ, J.P., SENDEROWITZ, S.J. en VANCE, M.A., Criminal law-sentencing by the parole board : an evaluation, *Journal of Criminal Law and Criminology*, 1976, 67, 1-31.
- HOLLAND, T.R., HOLT, N. en BREWER, D.L., Social roles and information utilisation in parole decision making, *Journal of Social Psychology*, 1978, 106, 111-120.
- JENKINS, R.L., Prediction of parole success : inclusion of psychiatric criteria, *Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, 1942, 33, 38-46.
- LAUNE, F.F., The application of attitude tests in the field of parole prediction, *American Sociological Review*, 1936, 1, 781-796.
- LEVEILLE, Y., A qui accorde-t-on la liberation conditionelle ? Who is granted parole ? *Canadian Journal of Corrections*, 1970, 12, 132-150.
- MC NAUGHTON-SMITH, P., Entscheidungskriterien für die vorzeitige Entlassung aus der Haft, *Kriminologisches Journal*, 1975, 7, 113-124.
- MANNHEIM, H. en WILKINS, L.T., *Prediction methods in relation to Borstal training*, London, H.M.S.O., 1955.
- MEEHL, P., *Clinical versus statistical prediction*, a theoretical analysis and a review of the evidence, Minneapolis, 1954.
- MITCHELL, H.E. en BYRNE, D., The defendants dilemma : effects on jurors attitudes and authoritarianism on judicial decisions, *Journal of Personality and Social Psychology*, 1973, 25, 123-125.
- SAPSFORD, R.J. en SMITH, D.D., Predicting sentence length and time actually served in prison, *British Journal of Criminology*, 1979, 19, 164-167.
- SCOTT, J.E., The use of discretion in determining the severity of punishment for incarcerated offenders, *Journal of Criminal Law and Criminology*, 1974, 65, 214-224.
- SCOTT, J.E. en SNIDER, P.J. Perceptual effects of penal institutions on the severity of punishment, *International Journal of Criminology and Penology*, 1975, 3, 53-62.
- SMITH, R.E., MEADOW, B.L. en SISK, T.K., Attitude similarity interpersonal attraction and evaluative perception, *Psychonomic Science*, 1970, 18, 226-227.

- TAGAKI, P.T. en ROBISON, J., The parole violator : an organisational reject, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 1969, 6, 78-86.
- TIBBITS, C., Success or failure on parole can be predicted, *Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, 1931, 22, 11-50.
- VECCHIO, R.P., The parolee's dilemma : effect of interpersonal attraction on recommendation for parole, *Psychological Reports*, 1977, 41, 127-137.
- VOLD, G.B., *Prediction methods and parole*, Sociological press, 1931.
- WILKINS, L.T., GOTTFREDSON, D.H., ROBISON, J.O. en SADOWSKY, C.A., Information selection and use in parole decision making, Parole decision making suppl. report 5, National Council on Crime and Delinquency, 1973.
- WILKINS, L.T. en MC NAUGHTON-SMITH, P., New prediction methods and classicification methods in criminology, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 1964, 1, 19-32.